

RETORYCZNE, PERSWAZYJNE, ARGUMENTACYJNE HORYZONTY

Bogusław Bogusz

METONIMIA JAKO JEDEN ZE ŚRODKÓW JĘZYKA FIGURATYWNEGO W WYPOWIEDZIACH UCZESTNIKÓW PROGRAMU TELEWIZYJNEGO „EUROPA DA SIĘ LUBIĆ”

Streszczenie

Artykuł poddaje analizie specyfikę wypowiedzi uczestników wybranych odcinków programu telewizyjnego „Europa da się lubić”, koncentrując się na takim elemencie języka figuratywnego jak metonimia. Uchwycenie metonimizacji analizowanych wypowiedzi pokazuje, jak wzbogaca ona język, oraz w jaki sposób profiluje komunikowanie się uczestników programu telewizyjnego, mającego określone założenia i cel emisji.

Słowa kluczowe: język figuratywny, metonimia, program telewizyjny „Europa da się lubić”

Metonymy as a part of figurative language in several episodes of the television programme “Europe can be liked”

Summary

The article performs an analysis on the several episodes of television programme “Europe Can Be Liked”, underlining figurative language element such as metonymy. The capture of the metonimization of the analysed expression shows, how metonymy enriches the language and profiles communication of participants of the TV programme, that has specific assumptions and purpose of broadcasting.

Keywords: figurative language, metonymy, television programme “Europe Can Be Liked”

Tekst ten nie powstałby, gdyby nie śp. Doktor Tomasz Zyss, który będąc wykładowcą na kierunku logopedia (realizowanym w formie studiów fakultatywnych równoległe z filologią polską) w Katedrze Logopedii i Lingwistyki Edukacyjnej Uniwersytetu Pedagogicznego (niegdysiejszej WSP, a później AP)

w Krakowie, zapisał się w mojej pamięci jako człowiek niezwykle, zafascynowany nauką, umiejący zarażać zapalaniem do wiedzy i dający przykład oddania swojej pasji. Jestem przekonany, że horacjańskie *non omnis moriar*, które od starożytności towarzyszyło wybitnym osobom, stanie się także udziałem śp. Doktora Tomasza Zyssa, również za sprawą niniejszego tomu poświęconego Jego pamięci.

Wstęp

Centralne zagadnienie niniejszego artykułu to próba odpowiedzi na pytanie, jak metonimia, jako element języka figuratywnego, kształtuje przedstawiany w języku świat oraz jak i czy wpływa na komunikację uczestników kilku wybranych odcinków programu telewizyjnego „Europa da się lubić”.

Język figuratywny (*sermo figuratus*, mowa figuratywna) określa taki typ zachowania językowego, który zawiera ozdobne zwroty, wyrażenia bądź też wyrazy wzmacniające emocjonalność, obrazowość, ekspresywność oraz symbolikę wypowiedzi. Pojawia się on zarówno w komunikacji językowej słownej (np. w potocznym mówieniu, w czasie prowadzenia konwersacji, głoszenia wykładu, przekazywania różnych innych informacji), jak i w komunikacji pisanej, na przykład w prasie, wierszach, powieściach czy podręcznikach (Kostka-Szymańska 2006: 70). Zazwyczaj takie zabiegi językowe kojarzone są ze stylem artystycznym (szczególnie z poezją) oraz retoryką, chociaż znane i używane były jako ogólnie dostępny środek komunikacji już w starożytności (Dobrzyńska 1995: 202). Również badania amerykańskich kognitywistów wykazały obecność metaforyczności w codziennym użyciu, nie tylko w zakresie języka, ale także myślenia i działania (Lakoff, Jonson 2010: 29–32). Powołując się na pracę amerykańskiego badacza (Haskell 2002), Magdalena Zawisławska wskazuje na naturalność języka figuratywnego, jego immanentność względem ludzkich zachowań językowych: „Według Haskella język kultury oralnej był prymarnie metaforyczny i figuratywny, a metafory stały się kliszowe wtórnie, w wyniku ich częstego użycia” (Zawisławska 2014). Autorka swój wywód o metaforze synestezyjnej konkluduje wnioskiem, iż metafora i myślenie metaforyczne (a więc i w szerszym rozumieniu figuratywność – przyp. B.B.) istniały od zawsze, nie podlegając w tym względzie ewolucji. Do składników tak pojmowanego języka figuratywnego zalicza się między innymi: metaforę, metonimię, personifikację, hiperbolę, aliterację, ironię, grę słów, humor, przysłowie, sentencję.

Metonimia

Metonimia, która będzie omawianym elementem języka figuratywnego w zebranych materiale, to słowo pochodzenia greckiego (*metōnymía* – ‘przenośnia’), określane również jako denominacja. Polega na zastąpieniu słowa właściwego (*verbum prioprium*) innym słowem, związanym realnie znaczeniem ze słowem właściwym. W odróżnieniu od metafory, której zasadą według Cyserona jest podobieństwo (*similitudo*), metonimię cechuje *res consequens*, czyli rzeczywiste odniesienie, w którym człon determinowany (temat) oraz człon determinujący (remat) związane są ze sobą na zasadzie inkluzji (wzajemnego zawierania się w sobie) lub przyległości (Ziomek 1990: 174–175). Jerzy Ziomek prezentuje – za pracą Pierra Fontaniera – podział metonimii, jako tropu „przez związek” (*correspondence*), na dziewięć grup, które tworzą: metonimia przyczyny, narzędzia, skutku, zawartości, miejsca, oznaki, konkretności, „patrona” oraz rzeczy (1990: 176–177).

W ujęciu Ryszarda Tokarskiego styczność przestrzenna lub czasowa dwóch denotatów stanowi istotę metonimii, która wynika z przedstawiania przez nią zależności typowych, w przeciwieństwie do metafory nastawionej na poszukiwanie tego, co nowe i okazjonalne (1988: 69).

Podobne stanowisko zajmuje Mariusz Rutkowski, który opisuje metonimię jako środek opierający się na relacji styczności dwóch przedmiotów (zjawisk). Przyjąć zatem należy, że: „Używa się nazwy X na oznaczenie obiektu Y, pozostającego względem niego w relacji szeroko pojętej styczności (kryją się tu rozmaite relacje, nie tylko styczność rozumiana przestrzennie lub czasowo (...))” (2007: 52). Autor wskazuje – za de Saussure’em – na rozróżnienie relacji paradygmatycznych i syntagmatycznych, przypisując im odpowiednio metaforę (której istotą jest selekcja i zastępowalność wyrażań) oraz metonimię z fundamentalną dla niej kombinacją, wyborem jednego z wielu elementów reprezentujących całe wyrażenie (Rutkowski 2007).

Nieco inaczej pojęcie metonimii określa Ronald W. Langacker, twórca gramatyki kognitywnej. Według niego, w wąskim znaczeniu, polega na przesunięciu profilu: „Mówimy o metonimii wtedy, kiedy wyrażenie, które zwyczajowo profiluje jeden obiekt, zostaje użyte do profilowania innego obiektu, z którym – w obrębie pewnej domeny – zostaje skojarzone” (Langacker 2009: 103). To zastrzeżenie odnoszące się do jednej domeny poznawczej (oznaczającej treść pojęciową lub sferę doświadczenia), w obrębie której dochodzi do powstawania metonimii, różni ją od metafory, której istota zasadza się na rozumieniu i doświadczeniu pewnego rodzaju rzeczy w terminach innej rzeczy (Lakoff, Johnson 2010: 31).

Lakoff i Johnson, podkreślając produktywność metonimii w naszej kulturze, jednocześnie zauważają jej systematyczność, która przejawia się w najczęściej występujących przykładach: CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ, PRODUCENT ZA PRODUKT, PRZEDMIOT ZA UŻYTKOWNIKA, KIERUJĄCY ZA KIEROWANEGO/RZECZ KIEROWANĄ, INSTYTUCJA ZA OSOBY ODPOWIEDZIALNE, MIEJSCE ZA INSTYTUCJĘ ORAZ MIEJSCE ZA WYDARZENIE. Wymieniają także metonimię symboliczną, obejmującą systemy pojęciowe kultur i religii, która pozwala zrozumieć – z natury metaforyczne – pojęcia z zakresu tych dziedzin (2010: 70–72).

Przeglądu stanowisk dotyczących definiowania metonimii, począwszy od momentu po pojawieniu się kognitywizmu w lingwistyce, dokonuje Grażyna Pietrzak-Porwisz (2006), a bardziej całościowy ogląd, obejmujący okres od starożytności po jedne z ostatnich badań, przedstawia w swojej monografii Bogusław Bierwiaczonek (2013: 3–15). Według tego autora po niewielkich modyfikacjach ujęcia, jakie zaprezentowali Z. Kövecses oraz G. Radden (1998), metonimię można określić jako: „a cognitive process in which one conceptual entity, the vehicle, provides mental access to another conceptual entity, the target, associated with it within the same single integrated conceptualisation” („proces poznawczy, w którym jeden element pojęciowy, nośnik, zapewnia dostęp do innego elementu pojęciowego, tematu, związanego z nim w ramach tej samej konceptualizacji” [tłum. B.B.]) (2013: 16).

Uzupełniając przedstawione tutaj poglądy związane z definiowaniem pojęcia *metonimii*, dodać należy, iż pojawiają się nieco odmienne stanowiska określające umiejscowienie tego środka względem pozostałych – na przykład nadrzędność metafory względem innych elementów figuratywnych (m.in. Kostka-Szymańska 2006: 70; Jaros 2015: 703), a także uszczegóławiająco rozpatrywany termin, tak jak *Słownik terminów literackich*, który podaje odmiany metonimii, czyli: synekdochę, hypallage, metalepsis oraz antonomazję (2000: 308). Również Lakoff i Johnson wyodrębniają z metonimii synekdochę, występującą w relacji: CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ, uznając ją jednak nie za odrębny środek (jak pojmowała to tradycja antyczna – por. Ziomek 1990: 159–179), ale traktując jako szczególny przypadek metonimii. Autorzy wskazują przy tym na dużą produktywność odmiany tej metonimii w postaci TWARZ ZA OSOBĘ ze względu na silną w naszej kulturze tradycję portretową zarówno w malarstwie, jak i fotografii (Lakoff, Johnson 2010: 68–69).

Dotychczas przedstawione zagadnienia koncentrowały się na przybliżeniu definicji metonimii, która, przynależąc do bogatego i zróżnicowanego repertuaru środków języka figuratywnego, daje możliwości nazywania nie wprost i wzbogacania przekazu słownego w różnych sytuacjach komunikacyjnych

(np. w kabarecie – por. Bogusz 2016). Takie właściwości metaforyczne języka – artystycznego, chociaż kreatywne jego zastosowania nie ograniczają się wyłącznie do obszaru sztuki słowa – trafnie ujmują Anna Pajdzińska i Ryszard Tokarski, pisząc:

Różnorodne kreatywne użycia języka ułatwiają dostrzeżenie pewnych wyobrażeń o świecie i jego elementach, „wpisanych” w ów język. Przykładowo: na co dzień zwykle nie uświadamiamy sobie metaforycznego charakteru wielu wyrażen językowych, ponieważ są one całkowicie zintegrowane z kulturą i nie funkcjonują obok wyrażen dosłownych. Na tę metaforyczność artysta może jednak zwrócić uwagę poprzez wprowadzenie metafor językowych w system wewnętrznych relacji znakowych tekstu. Dzięki operacjom poetyckim następuje jakby cofnięcie się do momentu, gdy połączenia owe – dziś całkowicie konwencjonalne – stanowiły swego rodzaju odkrycie, pomagały człowiekowi zrozumieć i nazwać pewien fragment czy aspekt rzeczywistości niedostępny bezpośrednio poznaniu (Pajdzińska, Tokarski 1996: 157).

Metonimia, podobnie jak inne elementy języka figuratywnego, odgrywa rolę szczególną w codziennej komunikacji, a w przekazach medialnych, zorientowanych na perswazję, do których przynależy program „Europa da się lubić” (Bogusz 2011), poprzez wbudowaną w swoją istotę kreatywność, dodatkowo może eksponować takie cechy, zjawiska czy idee, które uznawane są za bardziej odpowiadające gustom odbiorcy oraz wpisujące się w założone przez twórców programu cele, będąc skuteczniejszym środkiem w kształtowaniu pożądanych postaw i zachowań (Nowak, Tokarski 2007: 9–11). Ten aspekt języka, w którym poprzez świadome działania słowa człowieka nie odzwierciedlają odpowiadających im cech, ale świadomie uwydatniają jedne, pomniejszając lub eliminując inne, jeszcze mocniej podkreśla R. Tokarski (2001b: 345). Autor wskazuje przy tym na ukrycie człowieka, który jest faktycznym podmiotem działań językowych, kształtujących rzeczywistość poprzez celowe użycie języka sprofilowanego zgodnie z intencjami nadawcy.

Analizy materiału

W zgromadzonym materiale, na który składa się zapis trzech odcinków (pt. „Rodzina” [R], „Sport” [S], „Młodość” [M]) programu telewizyjnego „Europa da się lubić”, wyemitowanego przez Drugi Program Telewizji Polskiej, znajdują

się metonimie. Ich podział przebiegać będzie zgodnie z propozycją Lakoffa i Johnsona (2010: 70), czyli z włączeniem w ich obszar również synekdochy. Przykłady prezentowane poniżej charakteryzuje dosyć ciekawa właściwość, mianowicie brak jest w nich roślin i zwierząt, natomiast pozostałe dwie grupy: ludzie i przedmioty oraz rzeczy reprezentowane są przez następujące grupy (wyjaśnienie skrótów na końcu artykułu):

I. Metonimie odnoszące się do człowieka

1. Opisujące funkcje i relacje:

Pierwsza grupa to określenia dotyczące osób będących w studio w charakterze stałych uczestników programu oraz gości zapraszanych w charakterze eksperta w konkretnym odcinku, np.

M.R.: (...) Kevin, wspomniałeś na początku, że **jesteś dobry w...** [S]

K.A.: **W rzutki**. [S] – (umiesz dobrze rzucać rzutkami) – CECHA ZA UMIEJĘTNOŚĆ

S.M.: **Brutal**, mówiłem **brutal**. [S] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ / CECHA ZA CZŁOWIEKA

M.R.: **Mistrz pięści**. [S] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ, zamiast: najlepszy bokser, mistrz boksu (były mistrz świata w boksie)

M.R.: **Mistrz śpiewu i tańca**. [S] – CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ

S.M.: (...) moja **mama była bardzo surowa...** [M] – CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ

M.R.: (...) to prawie jak **polska słowiańska dusza**. [M] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ

Oddzielną podgrupę stanowią nazwy, które zostały użyte zamiennie za imiona i nazwiska gości – uczestników programu (później wymienione), aby jeszcze bardziej podkreślić aspekt modowy, wyróżniający ludzi młodych, których mieli reprezentować goście w odcinku zatytułowanym „Młodość”:

M.R.: W Grecji znany **oldskulowiec...** [M] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ (CECHA ZA CZŁOWIEKA)

M.R.: Z Niemiec **cool hunter** [wymowa: kul hanter]... [M]

M.R.: Z Rosji przyjechała do nas **lanserka...** [M] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ (CECHA ZA CZŁOWIEKA)

M.R.: A z Hiszpanii przyjechał do nas **niuanser...** [M] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ (CECHA ZA CZŁOWIEKA)

Powyższe użycia metonimiczne w największym stopniu uwydatniają pożądaną (w konkretnym odcinku programu) cechy prezentowanych postaci. W tej grupie przykładów są elementem prezentacji uczestników programu oraz wzmacniają umiejętności i cechy charakteru zaproszo-

nego gościa lub eksponowanego w danym momencie uczestnika programu.

2. Odnoszące się do części ciała:

P.C.: Mam niesamowita **lewa noga**. [S] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ (zamiast: świetnie gram lewą nogą)

S.M.: Wieczorem na Pradze Północy ktoś chciał ci **dać w mordę**... [S] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ / TWARZ ZA OSOBE

D.M.: A jak już wystarczy **moja twarz** się zobaczy, to się już nikomu tam mierzyć, podnosić na mnie ręki na przykład albo zaczepiać. [S] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ / TWARZ ZA OSOBE

S.M.: Ten średnio utalentowany blondyn. (w domyśle David Beckham) [S] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ / KOLOR WŁOSÓW ZA CZŁOWIEKA

S.M.: **Nie ta noga** ooo. [S] – tu: nie stawiać głównego ciężaru ciała na tej nodze – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ / KOŃCZYNA ZA POSTAWĘ CAŁEGO CIAŁA
Przykłady te, występujące w niewielkiej liczbie, odnoszą się do standardowych części ciała: ręka, noga, twarz/morda oraz włosy – szczególnie ich kolor. Kończyny oraz twarz podkreślają szczególne właściwości osób, do których należą, natomiast kolor włosów zyskuje zabarwienie ironiczne i jest sygnałem dystansu mówiącego do osoby charakteryzowanej. Może też dodatkowo zyskiwać pejoratywne zabarwienie w zestawieniu ze stereotypowym pojmowaniem w społeczeństwie żeńskiej nosicielki tej cechy.

II. Metonimie przedmiotowe

S.M.: **Niemiecka piłka** jest największa na świecie. [S] – PIŁKA ZA DRUŻYNĘ PIŁKARSKĄ

K.A.: Tak, **stół, bile, kij**. [S] – PRZEDMIOTY ZA DYSCYPLINĘ

S.M.: Powiedz mi teraz dla y..., dla... y, **dla mojego notesika**... [R] – PRZEDMIOT ZA UŻYTKOWNIKA

P.C.: Złalomuje (sic!) między **sukienkami**... [S] – PRZEDMIOT ZA UŻYTKOWNIKA

U.S.: Halo, halo, ja może uściślę. **Prysznic** wspólny był znacznie później (...) [R] – PRYSZNIC ZA KĄPIEL POD PRYSZNICEM

M.R.: (...) Kevin Aiston i **jego warkoczyki**. [R] – AUTOR ZA DZIEŁO – zamiast: zrobione przez niego

Przykłady przedstawione powyżej rozpadają się na dwie grupy: w pierwszej, obejmującej dwie wypowiedzi, wyraźnie podkreślają dyscyplinę sportu, o której mowa; w drugiej, zawierającej trzy następne przykłady, wyraźnie wskazują na podmiot, który wykazuje się sprawnością w dzia-

łaniu przy pomocy wymienianych przedmiotów – przez co charakteryzuje się szczególnymi zdolnościami, właściwościami.

III. Metonimie symboliczne – religia i kultura

K.A.: I **angielski tiger world** [wymowa: tajger łorld] wita **wielkiego polskiego tygrysa**. [S] – TYGRYS ZA MISTRZA – Tiger (tygrys) pseudonim nadany D. Michalczewskiemu, mistrzowi świata w boksie kategorii półciężkiej. Może także być kwalifikowany do metonimii zwierzęcej, ale ze względu na jego utrwalenie w świecie sportu zaliczony został do sfery kulturowej.

M.R.: I kolejny mistrz, Kevin Aiston, **syn Albionu**. [S] [wymowa: Olbionu] STAROŻYTNOŚĆ ZA WSPÓŁCZESNOŚĆ; „Albion – starożytna nazwa wyspy Brytanii, używana w tekstach poetyckich w odniesieniu do Anglii” – SJP PWN

S.M.: ...yy w soboty czytamy obowiązkowo **biblie** (sic!) **naszego pokolenia** – katalog Ikea. [R] BIBLIA ZA KATALOG (KSIĘGA ŚWIĘTA ZA TEKST ŚWIECKI)

D.M.: (...) **sprzęt Adidas**... [S] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ (nazwa firmy za zakład, w którym został wyprodukowany – w tamtych czasach (okres PRL-u) synonim wysokiej klasy sprzętu sportowego)

E.D.: Piękny **Molierowski język francuski**. [S] – AUTOR ZA STYL AUTORA

Ostatni przykład odwołuje się do wiedzy o stylu pisarstwa Moliera, który, posiadając instynkt prawdziwego artysty, stosował środki językowe adekwatnie dobrane do charakteru sztuk. Język ten charakteryzuje bogactwo leksykalne, różnorodność, humor bardziej sytuacyjny niż językowy, szczególna celność niektórych sformułowań oraz dostosowanie do postaci i sytuacji (Heinsein 1997: 193).

IV. Pozostałe metonimie

Zbiór

S.M.: **Dobry wieczór Polska!** [S] – INSTYTUCJA ZA LUDZI

M.R.: **Reprezentacja Wielkiej Brytanii**. [S] (czyli KA) – INSTYTUCJA ZA OSOBĘ

S.M.: Widzę dzisiaj z przyjemnością pewne **niemieckie akcenty**. [R] (w reakcji na stwierdzenie: „Ordnung ma być”) – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ (akcent za słowo/zwrot)

E.M.: Ona idzie, **ogłada sklepy**... – CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ (sklepy za wystawy sklepowe)

M.R.: To fajnie jak **osiemnastka** tak mówi, nie? [M] LICZBA ZA OSOBĘ

- M.R.: (...) **szkoła była** bardziej o wiele bardziej **restrykcyjna** [M] CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ
- B.S.: **Czekam na Europę...** [R] – MIEJSCE (NAZWA GEOGRAFICZNA) ZA INSTYTUCJĘ (czekać na Unię Europejską)
- M.R.: (...) **czekasz na Europę.** [R] – MIEJSCE (NAZWA GEOGRAFICZNA) ZA INSTYTUCJĘ (czekać na Unię Europejską)
- M.R.: (...) gdyby ta **Europa przyszła.** [R] – MIEJSCE (NAZWA GEOGRAFICZNA) ZA INSTYTUCJĘ
- D.M.: (...) bo z **Warszawy lecieliśmy** (...) [S] – MIEJSCE ZA INSTYTUCJĘ (zamiast: z lotniska w Warszawie)
- E.M.: (...) **wymieniliśmy** yyy **adresy.** [R] – CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ – (wymieniliśmy się informacją, jakie mamy adresy)
- M.R.: Ermano Martini – **zielona wstążka.** [R] – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ (zamiast fryzura z zieloną wstążką)
- M.R.: (...) myślę, że najwyższy **czas na nasz refren.** [M] – CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ
- M.P.: (...) nie pozwalają **chodzić tam na dyskoteki...** [M] – CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ
- M.B.: (...) zawsze **miałam** tam jakieś **zakazy.** [M] – CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ
- L.M.: (...) **nikt** nam nigdy **nie mierzył ani długość spódnicy ani długość paznokci, długość włosów...** – CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ
- K.M.: (...) mój **dom stoi** dla ciebie **otworem.** [M] – CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ

W ostatniej wypowiedzi (jak i w podobnych przykładach) mówiący zamiast drzwi, przez które realnie wchodzi się do domu, używa nazwy całościowej budynku, zgodnie z frazemem, czyli pojęciem, które określane jest jako: „względnie trwała forma językowa, która w danej sytuacji stała się – niezależnie od swych cech strukturalnych i semantycznych – przyjętym (nierzadko jedynym) sposobem wyrażania danego potencjału treściowego” (Chlebda 2001: 335–336).

Podsumowanie

Przetawione przykłady metonimii powstają w pewien naturalny sposób, który można określić jako wkomponowanie się w konwencję konceptualizacji, oscylującą wokół tytułu i jednocześnie głównego tematu odcinka poszczególnych programów. Odcinki te mogłyby stanowić (w wielkim uproszczeniu)

pewnego rodzaju domeny kognitywne prezentujące system wiedzy o poruszanej w każdym z nich dziedzinie życia (por. Nowakowska-Kempna 2006: 51–52). W przywołanych powyżej odcinkach figuratywność realizowana poprzez metonimię jawi się jako konwencjonalna, ale również i kreatywna, a ze względu na opieranie się na mechanizmach semantycznych przekształceń w zasadzie nie jest ograniczona (Tokarski 2001b: 243). Kreatywności językowej sprzyja tutaj szczególnie poczucie swobody i luzu, również w zakresie komunikacyjnym (Bralczyk, Wasilewski 2008: 283), które jest podstawowym elementem kształtującym charakter programu realizowanego w formule *talk-show*. Taka kreatywność językowa zazwyczaj odbierana jest bardziej jako przejaw inwencji oraz inteligencji mówiącego, który uruchamia u odbiorcy uwagę, pamięć, wyobraźnię i myślenie (Kostka-Szymańska 2006: 71), niż zabiegi retoryczne, stając się tym samym bardziej naturalnym niż artystycznym sposobem artykułowania własnych poglądów czy przekonań. Nie musi to jednocześnie oznaczać rezygnacji z innych (oprócz informatywnej) funkcji komunikacji, które są w niej obecne (por. Krzeszowski 2006: 43; Michalik 2016: 80), tym bardziej że dotyczą one językowego porozumiewania się w środkach masowego przekazu, które: „nie zdają bowiem obiektywnej relacji z faktów, których nie mógł widzieć i w których nie mógł uczestniczyć odbiorca, ale komunikują o tych faktach, przedstawiając je z wybranego przez nadawcę medialnego punktu widzenia” (Nowak, Tokarski 2007: 11). Tak umiejscowiona metonimia poprzez charakterystyczne dla niej, eliptyczne skondensowanie treści oraz skojarzenia mniej odległe niż metafora wydaje się środkiem dosyć atrakcyjnym z punktu widzenia twórców programu oraz uczestników, mogących wykazać się inwencją językową, nie zawsze zamierzoną, choćby ze względu na to, że język polski jest dla części z nich kolejnym nabywanym językiem.

Wyjaśnienie skrótów:

Uczestnicy występujący w omawianych odcinkach:

„Sport” [S]

E.D. – Elisabeth Duda – Francja, K.A. – Kevin Aiston – Wielka Brytania, S.M. – Steffen Möller – Niemcy, P.C. – Paolo Cozza – Włochy, T.H. – Toni Hyryyäinen – Finlandia

Gość specjalny odcinka: D.M. – Dariusz Michalczewski – Polska

„Rodzina” [R]

J.L. – Judit Lencse-Mucha (z mężem) – Węgry, E.M. – Ermano Martini (ze swoją włoską rodziną i przyjaciółmi) – Włochy, T.W. – Teofilos Wasidis (z żoną, dziećmi) – Grecja, K.A. – Kevin Aiston (wraz z synem) – Wielka Brytania, S.M. – Steffen Möller – Niemcy

Gość specjalny odcinka: B.S. – Brian Scott (z rodziną) – Gujana, U.S. – Urszula Scott „Młodość” [M]

L.M. – Liliana De Maria – Włochy, M.P. – Marianna Plakueva – Rosja, C.M. – Conrado Moreno – Hiszpania, S.M. – Steffen Möller – Niemcy, T.V. – Theofilos Valdis – Grecja oraz DJ Funky Filon – F.F.

Gość specjalny odcinka M.B. – Monika Brodka

Prowadząca program (we wszystkich omawianych odcinkach): M.R. – Monika Richardson

Bibliografia

- Bierwiaczonok B. 2013, *Metonymy in Language, Thought and Brain*, Bristol–Sheffield.
- Bogusz B. 2011, *Wykładowi argumentacji w mówionym tekście programu telewizyjnego „Europa da się lubić”*, „Studia Logopaedica”, 3, s. 404–411.
- Bogusz B. 2016, *Elementy języka figuratywnego w tekstach piosenek kabaretu „Róbmy Swoje”*, referat wygłoszony podczas międzynarodowej konferencji „Figuratywność w języku, poznaniu i dyskursie”, AJD Częstochowa, 25–26.11.2016 r. (w druku).
- Bralczyk J., Wasilewski J. 2008, *Polskie języki publiczne*, [w:] *Polska polityka językowa w Unii Europejskiej*, red. J. Warchała, Katowice, s. 273–288.
- Chlebda W. 2001, *Frazematyka*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin.
- Dobrzyńska T. 1995, *Metafory wartościujące w publicystyce i wypowiedziach polityków*, [w:] *Kreowanie świata w tekstach*, red. A. Lewicki, R. Tokarski, Lublin, s. 201–214.
- Haskell R.E. 2002, *Cognitive Science and the Origin of Lexical Metaphor: A Neurofunctional Shift (NFS) Hypothesis*, „Theoria et Historia Scientiarum”, 1.
- Heinstein J. 1997, *Historia literatury francuskiej*, Wrocław.
- Jaros V. 2015, *Studia nad językiem i stylem pism naukowych Joachima Lelewela*, Częstochowa.
- Kostka-Szymańska M. 2006, *Rola intelektu w rozumieniu języka figuratywnego przez dzieci*, [w:] *Komunikowanie się. Problemy i perspektywy*, red. A. Kucharski, Lublin, s. 69–87.
- Kövecses Z., Radden G. 1998, *Metonymy: Developing a cognitive linguistic view*, „Cognitive linguistics”, 9, s. 37–77.
- Krzyszowski T.P. 2006, *Czy istnieją niemożliwe metafory? – kilka uwag o ograniczeniach metaforyzacji*, [w:] *Kognitywizm w poetyce i stylistyce*, red. J. Ślósarska, G. Habrajska, Kraków, s. 37–46.
- Langacker R.W. 2009, *Gramatyka kognitywna. Wprowadzenie*, Kraków.
- Lakoff G., Johnson M. 2010, *Metafory w naszym życiu*, Warszawa.
- Michalik M. 2016, *Językowe wartościowanie leksemu „prawda” za pomocą wyrażen metaforycznych w wybranych homiliach i przemówieniach Jana Pawła II*, „Studia Logopaedica”, 5, s. 73–93.
- Nowak P., Tokarski R. 2007, *Medialna wizja świata a kreatywność językowa*, [w:] *Kreowanie światów w języku mediów*, red. P. Nowak, R. Tokarski, Lublin, s. 9–35.

- Nowakowska-Kempna I. 2006, *Słowo poetyckie w badaniach kognitywnych*, [w:] *Kognitywizm w poetyce i stylistyce*, red. J. Ślósarski, G. Habrajska, Kraków, s. 47–58.
- Pajdzińska A., Tokarski R. 1996, *Językowy obraz świata – konwencja i kreacja*, „Pamiętnik Literacki”, 87/4, s. 143–158.
- Pietrzak-Porwisz G. 2006, *Metonimia w ujęciu kognitywnym*, „Prace Językoznawcze”, 8, s. 29–39.
- Rutkowski M. 2007, *Nazwy własne w strukturze metafory i metonimii. Proces deonimizacji*, Olsztyn.
- SJP PWN, internetowy *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/>.
- Słownik terminów literackich*, 2000, red. J. Sławiński, Wrocław.
- Tokarski R. 1988, *Mechanizmy polisemii: metafora i metonimia*, [w:] *Stylistyczna akomodacja systemu gramatycznego*, red. T. Skubulanka, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 55–72.
- Tokarski R. 2001a, *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 343–370.
- Tokarski R. 2001b, *Typy racjonalności w językowym obrazie świata*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego*, red. A. Pajdziński, R. Tokarski, Lublin, s. 231–245.
- Zawisławska M. 2014, *Kwestia smaku, czyli czy język zaczął się od metafory synestezyjnej?*, <https://zawislawska.com/2014/01/12/kwestia-smaku-czyli-czy-jezyk-zaczal-sie-od-metafory-synestezyjnej/> (dostęp: 7.02.2018).
- Ziomek J. 1990, *Retoryka opisowa*, Wrocław.
- Bogusław Bogusz
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie